

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ

լու յարմարութիւն կունեն-  
կըլինէր նոյնը, որպէս «Սև  
ըզը» «Արևելեան Մամուլի»



պարկեշտ, եկեղեցական պատուին  
նախաձեռնողի եկեղեցականն է»:

ԱՄԵՐԻԿԱ

## ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԵՐԵՎԱՆԻ ԳՐԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ՃԱՆԱՊԱՐԿՈՒ  
ՀՈՐԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Անցեալ տարուայ ամառային ար-  
ձակուրդին՝ Ներսիսեան Հոգևոր Գրա-  
րանոցի Հոգաբարձութիւնը որոշեց  
առաջին անգամ ի կատար տնել  
հետազոտական մանկավարժութեան և  
գաղտնարարութեան օգտուէտ մի-  
ջոյնեցելով մէկը. այդ որոշումն իբրեւ  
նորութիւն մեր մանկավարժական  
ստորագրուած, գրաւեց մեր Հասարակ-  
ութեան և մամուլի ուշադրութիւնն  
ու Համալսարանը:

Թէ ինչ նշանակութիւն և օգուտ  
ունի գաղտնարարութեան մասող սերնդի  
Համար կանխատես կարգավորութեան  
Գրադարանի ճանապարհորդութեան, ման-  
րամասն քննարկուած են «Միջա-  
դան»-ի նախորդ տարիների էջե-  
րում:

Այժմ դատուներեց օտարեալ նա-  
մակներեց տեղեկանում ենք, որ մեր  
ուսուցչական խմբերը շատերը Հետեւե-  
լով Ներսիսեան Գրադարանի օրինակին,  
կամենում են ամառն այդպիսի ճանա-  
պարհորդութիւններ կազմակերպել: Ի  
նկատի ունենալով այդպիսի ճանա-  
պարհորդութեանց բազմակողմանի օ-  
գուտները և այն մեծ յաջողութիւ-  
նը, որ ունեցաւ Ներսիսեան Գրադար-  
անի նախնայնութեամբ՝ պ. Իսա-  
հակ Գարութիւնեանի կազմակերպած  
գաղտնարարական ճանապարհորդութիւնը,  
կարեւոր ենք Համարում Հրատարա-  
կել ստորեւ պ. Իս. Գարութիւնեանի  
կազմած ծրարը, որ վաւերացուե-  
լով Ներսիսեան Գրադարանի Հոգաբար-  
ձութեանը, յաճախեց և որի պա-  
րտնիքն ի գործարարութիւն և նոր յա-  
ջող Հետեւանքն անշաղի գոհութիւն  
պատճառեց Հոգաբարձութեան: Այս  
ծրարը կարող է ուղեցոյց լինել  
գաղտնարար ուսուցչական խմբերի Հա-  
մար:

### 1. Ն. Պ. Ս. Ս. Ս.

1) Գաղտնարար ուղևորութիւնը պէտք  
է օգնէ սանի առաւել շատ բան տե-  
նելու, դիտելու, գնելու և այլու հետ  
ուսուցչական Հոգաբարձութեամբ աւելի փոր-  
ձուելու, որպէս զի նա ուսուցչական ժա-  
մանակ առաւել շատ բան սովորէ և իւր  
ուսանող մշակել ու կապակցել տեսնելի  
փորձաքննի հետ:

2) Դիտողութիւններեց անաջ եկած

գաղտնարարները Հարուստ նիւթեր են պա-  
րուստում ուսուցչական Համար:

3) Սաները կարող են ամենայն օր  
լիւթեանց գաղտնարարութեամբ կամ լսում ու-  
սուցչի առաջնորդութեամբ գաղտնարար-  
ները և երևոյթիւնները մասին, առանց  
ըմբռնել կարողանալու գոցա էութիւնը,  
որովհետեւ պակասում է կարեւոր դիտողու-  
թիւնը:

4) Այն աչք գիտողութեանց ձեռք  
բերելուն մեծապէս նպաստում է գաղտ-  
նարարական ճանապարհորդութիւնը:

5) Ուղևորութեան ժամանակ ի նը-  
կատի են առնում կրօնական եկեղեցա-  
կան, պատմական յիշատակարանները,  
երկրի աշխարհագրական դիրքը և բնա-  
պատմական երևոյթիւնները:

6) Պատահած ոչ մի պատմական յի-  
շատակարան լինի այդ եկեղեցի, աւերակ,  
արձան, քար և այլն չպէտք է անուշա-  
ղիք թողնուի, այլ դիտել, Համառօտ  
խօսակցութիւն և ապագայում ուսուցչական  
կետ կապակցութիւն: Նոյնպէս և գաղտնարար  
աւանդութիւնները և գրոցները պէտք է  
մի նկատի առնուին, որոնք կապ ունին  
վերջինից յիշատակարանների հետ:

7) Իսկ թէ աշխարհագրութեան ու-  
սուցչական Համար ինչ նշանակութիւն ու-  
նի, երբ աշակերտը իւր աչքերով տես-  
նում է իւր միայն առնուելով սովորած  
գեղար. քաղաքը, գաւառը, լեռները և այլն,  
որոնցից իւրաքանչիւրը կապակցուած է  
պատմութեան այն կամ այն հատուածի,  
իւրաքանչիւրը, ժամանակին հետ իւրաքան-  
չիւրիս օգտակար փորձերից յայտնի է:

8) Իւրաքանչիւր փորձից յայտնի է  
նոյնպէս, որ այն գետի, վանքի, սարի ու  
տեղի անունը, որ լինի տեղի, տասն  
անգամ բերան առնելով՝ հազիւ կարողա-  
նում ենք մեր յիշողութեան մէջ պահել,  
այն ինչ մի անգամ միայն մեր աչքով  
տեսածը հազիւ թէ մոռանանք:

9) Ուղևորութեան ժամանակ սաները  
սովորում են մօտիկեց ճանաչել իւրեանց  
հայրենիքը և սիրել, միևնույն ժամանակ  
սրտանց շնորհակալ լինելով այն հիմար-  
կութիւնից, որ նոցա միջոց է տալիս  
լիւթեանց սրտի ցանկութիւնը կատարելու,  
բարոյապէս աւելի մեծ յարգանք և սէր  
կըզգան դէպի ուսումնարանը: Վերջին  
կէտն ևս կարեւոր է գաղտնարարութեան  
յաջողութեան համար: Նշողութիւնների դէ-  
պի ուսումնարանը տաճած ստանութիւնը  
չարիքներ կարող է ճնել:

10) Ուղևորութեան ժամանակ սանե-  
րը սովորում են նոյնպէս ըմբռնել բնու-  
թեան գեղեցկութիւնը և դիտել բառի  
բուն նշանակութեամբ և ոչ թէ մի ան-  
բնական անկարգի ձգելով՝ անցնել: Այս սո-  
վորութիւնը նոքա ուսումնարանից իր-  
փոխարեն, իւրեանց սրտան աստուծոյ,  
դէպի կապակցութեան հետնախնդիր:

### II. ՈՒՂԵՎՈՐԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԱՐՁԱՐԿ

Մեր հայրենիքը լի է պատմական յի-  
շատակարանների և քաղաքային մնացոր-  
ների քանակութեամբ: Բնութեան գեղեց-  
կութեան կողմից նոյնպէս լի է մնում  
այլ երկրներեց: Կապակցում են միայն  
գործարարական արդիւնաբերութեան  
կենդանութիւնը, սակայն այնու ամենայնիւ  
տեղ-տեղ գոյաւ ևս գտնուում են: Որ եր-

կաթնուղիներ չունենէր ամենայն տեղ,  
այդ ևս մեծ կորուստ է, քանի որ մեր  
նկատման առաւել օտար ճանապարհոր-  
դիւն է, իսկ հայր երաժ ժամանակը սա-  
լեր և ձիւր հօ ունենէր:

Պատմական և հայրենասիրական յի-  
շատակարանների փնտրութեամբ և  
նոյնպէս բնութեան գեղեցկութեան կող-  
մից մեր սաների գաղտնարարական ուղևորու-  
թեան շարժար վարքը կարող են լինել  
Միւլեանց երկրը իւր բազմաթիւ նշանա-  
ւոր վանքերով, հաղպատ և Սանահին  
վանքերի իւրեանց շրջակայ խիտ անտառ-  
ներով ինքնին Սրբապետը, Օշականը և  
Մեղրայի գաղտնարանով, Մոլոկին, Մոլոմ-  
սականը և Յովհաննա վանքը իւրեանց  
հիշատակի քանդակարձ ճարտարակե-  
տութիւնով, Փարսիսը—Ղազար Փարսե-  
ցու հայրենիքը—յաղտնականքով—Վոլոքի նը-  
շանաւոր արգանքները, ձիւնապաղարթ Մա-  
սիսներն ու Երազանը, վերջին առաւելը—  
քաղաքի պատերազմի դաշտակալը, Անի  
իւր ողբացող սակայն անցեալ փառքն  
չնշեցող աւերակներով, և այլն և այլն:  
Բազմաթիւ արքայադէպեր, որոնք անու-  
նիկ լսում են ամենայն օր մեր սաները՝  
առանց օրինաւոր դատարար կայմելու  
նոցա մասին:

Թէ ևս կարելի էր մէկ գաղտնարար ու-  
ղևորութեան միջոցով միայնել Լոսիի  
և Ջիւրիի յիշատակարանների դիտողու-  
թիւնը, սակայն իբրեւ փորձ առաջին ան-  
գամ կարելի է բաւականապէս Լոսիով  
Պէտք է բնորէ մի կենտրոն, այնտեղ  
Հաստատուն բնակարան ունենալ և ապա  
թէ այդ տեղից կատարել ուղևորութիւն-  
ները, որոնք կարող են տեղի մէկ օրեց  
մինչև մէկ շաբաթ՝ նշանակ տեղի կարե-  
ւորութեան և հետաքրքրութեան:

### III. ՈՒՂԵՎՈՐԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՀԱՄԱՐ ԿԱՐԵՎՈՐ ՍԻՃՈՆՆԵՐԸ

Որպէս զի գաղտնարարական ճանապարհոր-  
դութիւնը ցանկալի հետեւանք և յաջող  
կէր ունենալ, կարեւոր են հետեւեալ մի-  
ջոյնները:

1) Սանիւններին պէտք է առաջնորդէ  
մի ուղեցոյց մանկավարժ, որ ուսումնա-  
սիրած լինի գաղտնարարական ճանապարհոր-  
դութեան տեսութիւնը (թէ օրինակ) և  
անձամբ ևս փորձած:

2) Ուղեցոյց առաջնորդի պարտաւո-  
րութիւնը պէտք է լինի բացառիկ և  
աւսուցչական—ոչ թէ դասի ձևով, այլ  
գրոցարարական, վերլուծական (անկախի-  
քական) եղանակով բոլոր պատահած ե-  
կեղեցական և պատմական յիշատակարան-  
ների անցնելը և ծագումը—հարկաւ որ-  
չափ որ ճիշդ պատմական տեսակետից  
հնարաւոր է, մնացածը պէտք է հաղորդ  
դել իբրեւ աւանդութիւն—և երկրի աշ-  
խարհագրական դիրքը որոշել և բնութե-  
նի գործնել սաներին:

3) Ուղևորութեան և ապրուստի երա-  
նակի մասին—որ պէտք է լինի պարզ,  
հասարակ, սակայն առողջարար—կարգա-  
դրող պէտք է լինի ուղեցոյցը:

4) Ուղեցոյց առաջնորդը պէտք է  
ունենայ երկու օգնականներ, որոնցից մէ-  
կին կը յանձնուի ճանապարհորդութեան  
և ապրուստի տնտեսական և ծախսարա-

բական գործերը, իսկ երկրորդին սաների  
անմիջական հսկողութիւնը:

5) Ոգնականները գործում են նախա-  
պէս խորհրդակցելով ուղեցոյց տալու-  
նորի հետ:

6) Կարեւոր են նոյնպէս մէկ խոհարար  
և երկու ծառայ:

7) Մի հաստատուն բնակարան՝ մո-  
հակութեամբ կենդանութեամբ:

8) Երկու ընդարձակ, բայց հասարակ  
փառք:

9) Փարսիի գրադարան՝ կարեւորագոյն  
գրքերը—մեծ մասամբ գաղտնական (կախի-  
քական), պատմական գրութեանց:

10) Փարսիի գեղատուն՝ կարեւոր գէպ-  
երի համար:

11) Նշխարհագրական բարձր:

12) Բարձրագոյն—ճանապարհորդական:

13) Մի քանի ջերմաչափեր և արշին-  
ներ:

14) Կողմնացոյց (կոմպաս):

15) Իւրաքանչիւր սան պէտք է ունե-  
նայ մի գրպանի յիշատակարան և մասով  
և ուղևորութեան ժամանակ, հանգստա-  
նայու միջոցին, գրէ դէպքերը և նկա-  
րագրութիւնները Համառօտ, որպէս զի  
լստու կենտրոն Հասած ժամանակը շա-  
րագրութիւնը գրէ:

16) Ուղևորութեան շարժար գլխաւոր  
թէ ամառնային և թէ տաք. սպիտակե-  
ղին, կօշիկ, տաք գուլպայ և այլն բոլորը  
պէտք է լինին հասարակ, բայց չարժեք  
17) Իւրաքանչիւր սան պէտք է ունե-  
նայ մէկէ միայն կրեւի պաշտակով կա-  
շուկի կամ աւելի չարժեք—տիկնից և մէկ  
երկաթեալ ցուպ:

18) Եթէ սաների մէջ կան երաժշտա-  
կան գործիքներով անողներ, պէտք է ու-  
նայ նոցա ամենապարզապէս թիթեղեղ  
կամ փայտեղ գործիքներ: Իսկ և ունե-  
նայ գունէ մի փող՝ արթնանալու, նշան  
տալու, և այլ դէպքերի համար:

19) Սակայն, բայց անհրաժեշտ կարա-  
նիք—գրառեղան, մի քանի արձուներ,  
կապուղիներ և գրեւոր պիտոյք:

20) Կարեւոր է նոյնպէս Սրբապետ  
Աւանդարի կողմից Լոսու գործակալ քա-  
հանաների ուղևորած մի գրութիւն, որ-  
պէս զի վերջիններս ուղևորութեան միջո-  
ցին ամենայն կիրպ աշակցեն ուղեցոյց  
առաջնորդին:

21) Նոյնպէս մի վիշապան Մեծ. Հոգա-  
բարձութեան կողմից՝ հարկ երաժ դէպքում  
գաղտնարար ուղևորութեան ներկա-  
յացնելու համար:

22) Ուղեցոյցը պէտք է ուղևորու-  
թեան նախնայնութեան բոլոր ուղե-  
կենցիկի առաջ մի բանաստեղծութիւն անել  
և բացատրել ուղևորութեան նպատակը  
և տեղեկութիւններ տալ նոցա բոլորիք  
զիրիք մասին:

## ԲԱՆԱԲԱԿԱՆ

### ԴԵՐՄԱՆԻՍ

Դերմանական նա-  
խարարութեան մէջ հիշած փոփոխու-  
թիւնները, Վիլհելմ կայսեր հիւան-  
դութիւնը և յանկարծակի չորերը:

Հայպէս Հիլիարն ասաց.

«Մէջ, այս տաճարից տարի առաջ  
կորած լուսաւորները չէին: Մերոնք  
թիւրեմ և լուսնեան գիշերի ամե-  
նահանալի ատողներն էին, բայց և  
այնպէս ոչ այդպէս ոսկեփայլ և ոչ  
այդպէս լուսաւոր էին»:

Նա ինձ աստիկ լիւրտուում Հեռա-  
ցան, եւ որտաղ ինձ անցնելու նոցա,  
թէ ևս շատ գոհ էի, որ նոքա չվեր-  
ցրին սիրուհուս աչքերը: Իսկ սիրու-  
հուս ևս ճիշդագոյն մեռնում էր:

«Իսկ ինչ քաղաքում են նոցա  
Հեռու, — ասաց նա: Ճիշդ է, որ մայրս  
ինձ հարկեր անգամ պատմել է, թէ  
իմ ծնունդը փոքր ինչ լիտու բաց  
պատուհանից երկու ատող եկել ըն-  
կի են փոքրիկ կոպիւրի մէջ: Բայց  
այն ժամանակ, երբ Հերշտալկները  
գիտում էին ինձ, եւ մտածում էի  
այն վարկանքի վրայ, երբ դու, իմ  
սէր, առաջին անգամ հարմարեցիր  
շրթունքս, և եւ միանգամայն Հա-  
ւատացած էի, թէ այն քաղաք վա-  
րկել լիշտաւան իսկ բաւական էր,  
աւելի Հարաշար փայլ ունենային, քան  
երկնքի ամենազեղեցիկ աստղերը»:

### II

### ԱՆՕԳՈՒՆ ՕՐԻՆԱԿ

Այն ժամանակ, երբ եւս գիտեալն

տուշտով դնալը—ահա այն կարեւոր  
ինքնիշխան, որոնցով դրադուած է  
այսօր եւրոպական մամուլը, աշխա-  
տելով դանիլ բուն պատճառները, որ  
Վիլհելմ կայսեր ստիպեցին փոխել  
յարեւելի քաղաքականութեան վերա-  
բերեալ ինքնիշխանութեան, մանաւանդ  
գաղտնարար օրինադրի նկատմամբ:

Այս օրինադրին են Համարում կայ-  
սեր ու ազգային լուսաւորութեան  
նախարար Փոն-Յիլիցի մէջ հիշած  
տարածաշխարհային գլխաւոր ստիպե-  
ր, որ և ստիպեց նախարարին Հրաժա-  
րուել իւր պաշտօնից: Բայց թէ ին-  
չու կայսրը փոխեց յանկարծ իւր  
պայմանները գաղտնարար օրինադրի  
վերաբերութեամբ, այդ եւրոպական  
թիւրեմի մեծ մասը մեկնում են ար-  
տաւրէն քաղաքականութեան տեսա-  
կէտերով, մանաւանդ Վիլհելմայի,  
Հեռովի և Նիդլիական կառավարու-  
թեան խորհուրդներով:

Քրանսիական մամուլն առանձին  
հետաքրքրութեամբ է հետեւում թիւ-  
րեմում տեղի ունեցող անցքերին և  
խորհուրդի է տալիս Քրանսիական  
կառավարութեանը այժմ աւելի քան  
երբեք աշխարհը ուշադրութեամբ  
մինչ տեսնել թէ ինչպէս նա՝ Վիլհելմ  
փոքրուած պատահած պայմանները  
ուղևորութեան է դէպի Փարսի ճանա-  
պարհի պայմանաւորով:

Մարտի 19-ից.

ՊԵՏԵՐԲՈՐԳ. — Ռաւաշով խոստովան-  
ուեց իւր իսկական Ռաւաշով լինելը:  
Սէն-Մարգրէյի վրայ ունեցած նրա  
բնակարանը խուզարկելով գտնուել են  
քիմիական նիւթեր. ամեն բանով էլ  
Հաստատուում է որ իւրա. Ռաւաշովն  
է եղել Վիլհելմ փոքրիկ վրայ ուժանակ  
պայմանները: Իսկ ձերբակալութիւն  
ներ են լինելու: Ռաւաշովը խոստո-  
ւանուեց որ ինքն է Սէն - Փերմէն  
բուլվարի վրայ ուժանակ պայմաններ  
յանցանքը: Ռաւաշովի դրացիները  
մինչ տեսնել թէ ինչպէս նա՝ Վիլհելմ  
փոքրուած պատահած պայմանները  
ուղևորութեան է դէպի Փարսի ճանա-  
պարհի պայմանաւորով:

Մարտի 20-ից.

ՊԵՏԵՐԲՈՐԳ. — Պետական խոր-  
հուրդը բարձրագոյն հրամանով թող  
է տրուած Սե. Տոլի և Շոլիի նաւա-  
հանգիստներով ցորենի ալիւրի ար-  
տահանութիւնը դէպի արտասահման  
այն պայմանով, որ արտահանած ա-  
լիւրի քաշը Համաժողով ցորենի ներ-  
մուծութիւն իրաւաստան:

— Արտաքին գործոց նախարար  
Դիւրը՝ ակաճից ցաւից շատ էլ Հան-  
դիտ չանցրեց զիշերը կարծիք քա-  
նու միջոցաւ. ողբեր լաւ են:

ԲԵՐԼԻՆ. Իշխան Բիւրմարի ծննդ-  
դեան օրը մեծ հանդիսով տօնուել է  
գերմանական շատ քաղաքներում:  
Բերլինից շատերն են գնացել Փրեյ-  
քիւրստէ շնորհաւորութիւններ մա-  
տուցանելու համար: Ազգային-ազա-  
տամիտների կուսակցութեանը բազ-  
մաթիւ ստորագրութեամբ շնորհաւո-  
րական Հեռագրեր խիկեց իշխանին:

Այսօրից գործի Հրամանատար կոմս  
Վալդերգի գնեղաբալ անձամբ շնոր-  
հաւորեց իշխանին:

ԲԵՐԼԻՆ. Բիւրմարում անիշխա-  
նական շարժումն աւելի վաղաւոր  
բնուորութեան է ստանում քան Քր-  
անսիականը:

Ոչ միայն դաւաճական քաղաքնե-  
րում, այլ և Բիւրմարում ժողովուր-  
դը տաքանալի մէջ է. մանաւանդ  
վրայից բոլորի այն լուրը թէ անիշ-  
խանականները մտադիր են պայմա-  
նեցնել քաղաքային խորհրդարանը:

Իւտալիի գաղտնարար անգամնե-  
րը, որոնք երեք անիշխանականի գա-  
տապարակել են տաճարային աշխա-  
տանքների, շարունակ պապականից  
նախաձեռն են ստանում:

ԴԵՐՄԱՆԻՍ. — Մտաքննարկում սկսուեց  
վից Հոգու դատը, որոնք մեղադր-  
վում են անիշխանական դաւադրու-  
թեան մէջ, որ մտերմութեամբ երևան է  
Հանուել Ռաւաշովում:

ՓԵՏԵՐԲՈՐԳ. Ռաւաշովութեանը ձերբա-  
կալեց Դիւրմարում անիշխանականին,  
որ մեղադրվում էր Սեյնի մօտ ու-  
ժանակ գողանալու համար: Ենթա-

նորա շրթունքի վրայ գիւռ ժպիտի  
մնացորդ է երևում: Եւ հարկեր թէ  
ինչ էր նորա արածը որ Հացուցի էր  
նորան մի այդպիսի ողորմելի ու լու-  
սաւոր վիճակի:

«Ինչու եմ», ասաց նա ինձ:

Ճանապարհից հեռուց ինձ նկա-  
տեցինք չուանը պարանոցին մի մարդ,  
որ կախուած էր ծառից: Նա գործու-  
րին էր գեղեցիկ առաւօտեան ժա-  
մին. նորա երեսը կապուել էր, ու-  
ռած լիւրսը դուրս էր եկել բերանից  
և թէ ևս գիտեալ բոլորովին մեռած չէր,  
սակայն գիտիլից էլ ստիպել էր: Եւ  
մտեցայ կախուածին:

ԿԱՐԵՆԻ Ե ԳՆԵԼԻ  
**Կեկորումսիան Գրավաճառանգում**  
Թեֆլիզ, ԿԱՐԱՊԵՏ ԴԱԴԱՍԵԱՆԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆՈՒԹՅՈՒՆ — Երևան  
ՏՆՆԻՆ Մ ա ռ զ ա ռ Ն (ՏԵՐԻՆԻ ԿԱՐԱՆԵՆԻՆԻ)  
ՀՏԵՆԵԼԻ ԹԵՐԻՄԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԵՐԸ  
Բ. Կ.  
1. Տպագրութեան հնարողը՝ ՅՈՒՀ. ԳՈՒՏՏԵՆԲԵՐԳ Գ. . . — 15  
2. Դպրակազմութեան հնարողը՝ ԴՕՄՏ. ՋԷՆՆԵՐ Գ. . . — 20  
3. ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ, հայ երեխաների հասար.— 15  
Ժամտրակաղ (փոխադրութիւն). . . . . 1 —  
(24) (10—8)